

КАПИТЕЛ 5 / CHAPTER 5⁵

SOCIO-ECONOMIC RESPONSIBILITY OF ORGANIZATIONS OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE IN THE MODERN CONDITIONS OF MANAGEMENT

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-013

Введення

Ставлення представників бізнесу до соціуму та зовнішнього середовища змінювалося впродовж багатьох десятиліть. На ці зміни впливали кризи, динаміка темпів економічного зростання, загострення екологічних проблем, ріст рівня безробіття, зміна ролі соціальної нерівності тощо. Усе це спонукало до пошуків нової моделі, яка б забезпечила досягнення розвитку за допомогою збалансованого поєднання економічної, соціальної та екологічної складових.

На сучасному етапі ринкова система господарювання зосередилась на соціальній орієнтації та почала формувати нову концепцію функціонування економічного сектору, яка має на меті створення умов для задоволення духовних і матеріальних потреб людини – концепцію соціальної відповідальності.

Саме тому, сьогодні відповідальність бізнесу є основним чинником формування корпоративної стратегії компанії та спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства.

5.1. Теоретичні аспекти соціально-економічної відповідальності бізнесу

Досліджували та розглядали питання соціальної відповідальності впродовж багатьох років як іноземні, так і вітчизняні вчені, що допомогло різносторонньо проаналізувати питання та сформуванню велику кількість тлумачень даного поняття (таблиця 1).

Аналізуючи наукові праці дослідників можна виділити суб'єктів соціальної відповідальності бізнесу, серед яких: працівники підприємства, споживачі продукції, власники компанії, інвестори, партнери, державні та місцеві органи влади, місцеві громади. Кожен представник з наведених суб'єктів має власні потреби та інтереси, які підприємству вдасться

⁵Authors: Havran Volodymyr Yaroslavovych, Mandrova Valentyna Vitaliyivna

задовольнити шляхом реалізації політики корпоративної соціальної відповідальності.

Таблиця 1- Систематизація поглядів на соціальну відповідальність бізнесу

Автори	Визначення
Малік М. Й., Мамчур В. А., Шпикуляк О. Г.	З одного боку, соціальна відповідальність – це виконання підприємством соціальних зобов'язань, передбачених законодавством, через добровільне здійснення витрат на соціальні проекти, з іншого – понад встановлені податковим, трудовим, екологічним та іншим законодавством, виходячи не з вимог закону, а з моральних, етичних міркувань. Загалом, соціальна відповідальність – це стійкий соціальний розвиток суспільства через формування відповідних складових [2, с. 7].
Могильна Л.М., Ткаченко В.В.	Соціальна відповідальність бізнесу – це добровільна діяльність організації чи підприємства, що складається з певних політик та дій, спрямованих на підтримку, вдосконалення соціально-трудоких відносин як всередині самого підприємства так і з іншими господарськими суб'єктами, що приносить користь бізнесу та сприяє при цьому соціальному, економічному, екологічному, сталому розвитку суспільства в цілому [3].
Ситник Й. С., Юрченко Г. М.	Корпоративна соціальна відповідальність – це модель трьохсторонніх відносин держава – суспільство - підприємницький сектор для урівноваження існуючих економічних та соціальних нерівностей з метою довгострокового збільшення прибутку через добровільну діяльність підприємницького сектору, спрямовану на дотримання високих стандартів у виробництві продукції, наданні послуг та у роботі з персоналом, а також на задоволення потреб громади, вирішення її проблем та на зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище [8].

Ініціативи корпоративної соціальної відповідальності ґрунтуються на чотирьох різних категоріях (рисунок 1) [1].

Етична відповідальність полягає у забезпеченні рівності серед працівників та гідної оплати праці, піклуванні про добробут кожного з них, використанні сертифікованих продуктів у своїй діяльності, забезпечення шанобливого ставлення до зацікавлених осіб.

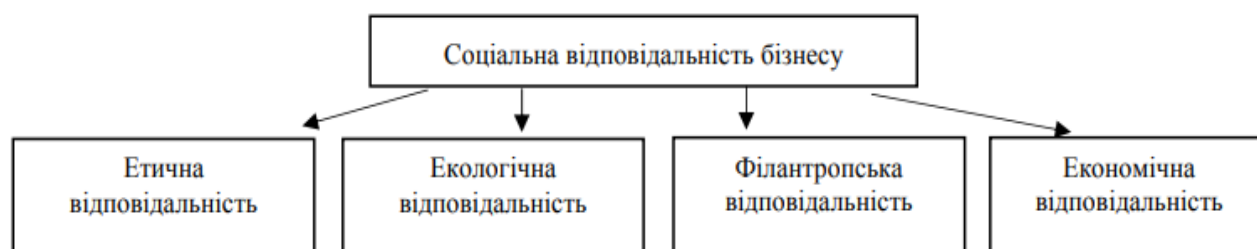

Рисунок 1 - Види соціальної відповідальності бізнесу

Філантропічна відповідальність спрямована на допомогу людству, здійснення пожертв для нужденних.

Екологічна відповідальність зосереджена на здійсненні підприємством своєї діяльності з турботою про навколишнє середовище.

Економічна відповідальність об'єднує наведені вище види відповідальності та спрямована на прийняття рішень, що допоможуть отримати прибуток при цьому принісши користь суспільству.

Важливим аспектом дослідження соціальної відповідальності є також виокремлення чинників, що впливають на формування соціальної відповідальності в бізнес-структурах [1].

Виділяють дві групи - чинники дії та забезпечення.

Чинники дії включають в себе: податкову систему, державні доплати та субсидії, спеціальні соціальні фонди, волонтерську діяльність та приватну ініціативу, інші чинники. За допомогою них підприємству вдається поєднати соціальну відповідальність та виробничо-господарську діяльність.

Чинниками забезпечення виступають: розвиток інвестиційної діяльності, механізми стимулювання залучення до розв'язування соціальних проблем, побудова ефективних систем менеджменту, організування державно-приватного партнерства. Ця група чинників впливає на забезпечення додаткових грошових надходжень і створення фінансової бази для формування системи соціальної відповідальності.

До того ж, усі існуючі моделі соціальної відповідальності мають багаторівневу структуру, саме тому діяльність підприємства у цій сфері може бути ефективною лише у випадку реалізації соціальної політики на декількох рівнях. Дослідники найчастіше виділяють три рівні :

- базовий – відповідальність перед державою, тобто ведення прозорого бізнесу, сплата податків, дотримання норм чинного законодавства;

- корпоративний – відповідальність перед працівниками, що полягає у виплаті гідної заробітної плати, забезпеченні соціальним пакетом, створенні безпечних та комфортних умов праці;

- вищий рівень – добродійність, проведення соціальних програм, створення результатів, які можуть бути корисними суспільству.

Дослідниками здійснено багато спроб виокремити перелік принципів на яких має ґрунтуватися соціальна відповідальність, однак усі вони різняться, тому серед усіх можна виділити найголовніші: прозорість; підзвітність;

дотримання загальноприйнятих морально-етичних норм; дотримання верховенства закону; дотримання прав людини та забезпечення гендерної рівності; повага до інтересів зацікавлених сторін; якісне забезпечення потреб споживачів.

Слідування даним принципам сприяє формуванню ефективної соціальної відповідальності, яка є узгодженою з загальноприйнятими нормами та правилами. Компанії, які роблять акцент на розвитку розуміють, що активна соціальна позиція забезпечує отримання результатів, які впливають на: підвищення лояльності споживачів, покращення іміджу компанії, поліпшення фінансових показників, зменшення плинності кадрів та зростання ефективності роботи працівників, формування довірливих відносин з місцевими та регіональними органами влади, зацікавленість з боку інвесторів.

5.2. Загальна характеристика аграрного сектору України

В Україні зосереджено близько 25% родючих ґрунтів, а частка земельних ресурсів у складі продуктивних сил держави становить, в середньому, понад 40%, саме тому агробізнес є одним з найбільших і важливих секторів економіки. Агропромисловий комплекс країни є складною системою, яка об'єднує велику кількість галузей народного господарства: сільське господарство; підприємства заготівлі, зберігання, транспортування, переробки; підприємства що забезпечують комплекс машинами, добривами, засобами захисту рослин, науковими розробками і працівниками. Це дозволяє повністю забезпечити потреби на внутрішньому ринку та бути одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі.

У напрямку рослинництва на статус світового лідера Україна впливає вирощування пшениці, кукурудзи, ячменю, соняшника, цукрового буряка, тютюну, бобових, фруктів та овочів (рисунок 2). Це відбувається за рахунок оброблення великих посівних площ (таблиця 2) та, як результат, значних обсягів виробництва (таблиця 3) [5].

Найбільшу частку займають зернові та зернобобові культури – 55%. Досить велику частину займає картопля – 16%. Незначною мірою відрізняються частки соняшника, цукрового буряка та овочевих культур 11%, 9% та 7% відповідно. Найменшу частку займають плодові та ягідні культури – 2%.

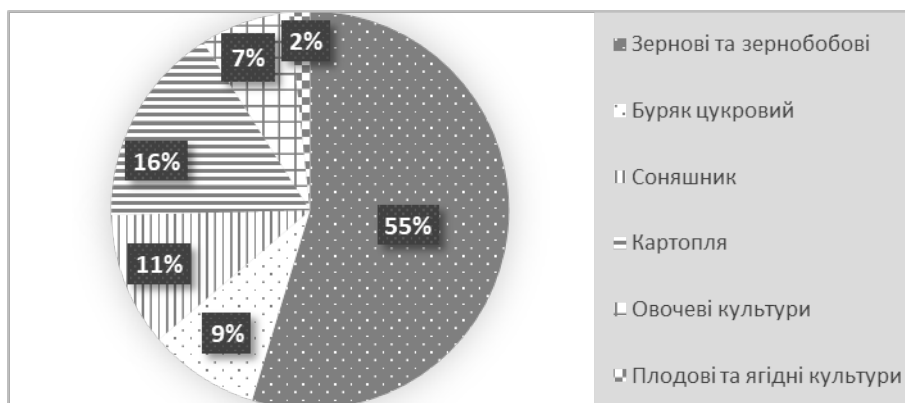

Рисунок 2 - Структура виробництва рослинництва за видами культур

Таблиця 2 - Розміри посівних площ сільськогосподарських культур, у 2017-2021 рр., тис. га

Рік	Зернові та зернобобові	Буряк цукровий	Соняшник	Картопля	Овочеві культури	Плодові та ягідні культури
2017	14624	316	6034	1323	445	226
2018	14839	276	6117	1319	439	228
2019	15318	222	5928	1309	452	225
2020	15392	220	6457	1325	464	219
2021	15995	227	6622	1283	460	217

Наведені дані вказують на те, що зростають площі для посіву зернових, зернобобових, овочевих культур та соняшника. Однак незначною мірою зменшуються площі для вирощування цукрового буряка, картоплі, плодових та ягідних культур.

Таблиця 3 - Обсяги виробництва сільськогосподарських культур, у 2017-2021 рр., тис. т

Рік	Зернові та зернобобові	Буряк цукровий	Соняшник	Картопля	Овочеві культури	Плодові та ягідні культури
2017	61917	14882	12236	22208	9286	2048
2018	70057	13968	14165	22504	9440	2571
2019	75143	10205	15254	20269	9688	2119
2020	64933	9150	13110	20838	9653	2024
2021	86010	10854	16392	21356	9935	2235

Проаналізувавши дані можна зазначити, що збільшуються обсяги виробництва зернових, зернобобових, овочевих культур та соняшника. Такі зміни відбуваються унаслідок збільшення посівних площ та удосконалення процесу їх обробки. Обсяги виробництва цукрового буряка, картоплі, плодових

та ягідних культур є приблизно стабільними, а їх динаміка прямо залежить від змін посівних площ.

Згідно з думками аналітиків у майбутньому очікувався розвиток агрокомплексу України. На це мали вплинути збільшення обсягів державного фінансування галузі, удосконалення оподаткування на всіх етапах виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, збільшення інвестицій унаслідок відкриття ринку землі. Однак унаслідок повномасштабного вторгнення на територію України агропромисловий комплекс опинився у складних умовах. За оцінками Мінагрополітики, українським фермерам у 2022 році не вдасться засіяти близько 20% посівних площ, а наявні обсяги насіння дозволять засіяти лише 70% площ [7].

Для стабілізації агросектору уряд створив низку законодавчих нововведень, серед яких [6]:

- скасовано акциз на пальне, для уникнення дефіциту на заправках та стримування його ціни;

- скасовано перевірки бізнесу та запроваджено добровільний єдиний податок;

- виділено кошти на компенсацію відсотків та надання гарантій за кредитами для аграріїв для проведення посівної;

- спрощено доступ виробників сільгосппродукції до палива та пестицидів в умовах воєнного стану;

- скасовано ліцензування експорту кукурудзи й соняшникової олії;

- надано можливість взяти в оренду держземлі за спрощеною процедурою;

- розширено кредитування для аграріїв та внесено низку змін до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» задля їх підтримки.

Тож цього річ агрокомплекс України знаходиться в складних умовах, однак алгоритм підтримки сільськогосподарського сектору має мінімізувати втрати та забезпечити українців продуктами харчування.

5.3. Політика соціально-економічної відповідальності організацій аграрного сектору

Потреби учасників ринку постійно змінюються, тому підприємствам, які мають на меті розвиватися та здійснювати прибуткову діяльність потрібно

активно слідкувати за ними [4].

Тобто зважаючи на потреби суб'єктів можна спостерігати, що все більше уваги приділяється якості продукції, іміджу компанії, наслідкам впливу підприємства на екологію та рівню його залучення до благодійної діяльності, ставленню до працівників тощо. Тому, у сучасному світі діяльність організації є майже неможливою без використання політики соціальної відповідальності.

Дослідники зазначають, що провадження даної політики дає ряд переваг для підприємства, серед яких: підвищення лояльності споживачів, покращення іміджу компанії, поліпшення фінансових показників, зменшення плинності кадрів та зростання ефективності роботи працівників, формування довірливих відносин з місцевими та регіональними органами влади, зацікавленість з боку інвесторів.

Дотримання принципів відповідального бізнесу ще досі залишається нецікавим для багатьох компаній, однак найближчим часом відбуватимуться докорінні зміни. На це впливає євроінтеграція нашої країни, тобто впровадження все більшої кількості європейських норм в українське законодавство. Уряд розробляє механізми, які заохочуватимуть компанії будуть дотримуватися міжнародних стандартів та принципів ведення бізнесу.

Одним з вагомих кроків є схвалення у 2020 році Концепції розвитку соціально відповідального бізнесу до 2030 року. Її метою є дозволити відповідальним компаніям отримати конкурентні переваги на внутрішньому та міжнародному ринках, залучити додаткові інвестиції, як результат підвищити стандарти життя українців (покращення оплати та умов праці, удосконалення медичного обслуговування, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище). Тобто, усі ці дії сприятимуть запровадженню соціальної відповідальності у все більшій кількості компаній. Також, одним з найважливіших підходів для удосконалення рівня відповідальності підприємства є розробка стратегії розвитку соціальної відповідальності.

Вплив на навколишнє середовище є важливим напрямком у корпоративній соціальній відповідальності компанії, тому за допомогою створення та реалізації екологічних проектів вдасться зменшити негативний відбиток на природі громади та країни загалом, покращити умови життя жителів навколишніх територій, зменшити вартість енергоносіїв, як результат удосконалити співпрацю з органами влади та залучити додаткові інвестиції.

Найбільший вплив на навколишнє середовище аграрні підприємства

здійснюють за рахунок утворення відходів (рисунок 3) [5].

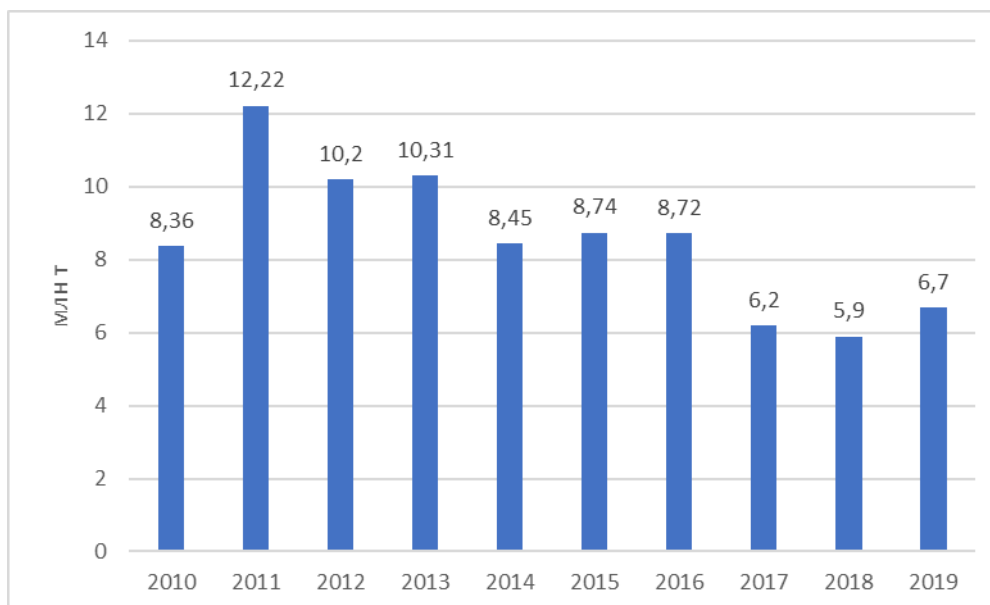

Рисунок 3- Обсяги утворення відходів підприємствами сільського, лісового та рибного господарства

Враховуючи значні обсяги органічних відходів, агропромисловий комплекс потенційно володіє ресурсами для виробництва 2,6 млрд. м³ природного газу на рік. Отже, для сільськогосподарських підприємств є актуальним питання запровадження сучасних технологій, які дозволять переробляти відходи.

Одним з головних питань є вибір оптимальної технології переробки чи утилізації відходів. Найчастіше виділяють два основних напрямки: переробка з метою енергетичного та неенергетичного використання.

Тобто, відходи рослинного та тваринного походження є потенційною сировиною для виробництва теплової та електричної енергії, різних видів біопалива та інших енергетичних ресурсів.

Найбільш вигідним напрямком утилізації є виробництво біогазу, воно дає такий ряд переваг: швидка переробка сировини природного походження; забезпечення виробництва паливом та електроенергією, зниження імпорту енергоносіїв, отримання органічних добрив, дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Однак енергетична ефективність біогазової установки залежить від обраних матеріалів, технології, устаткування. Практика використання установок вказує на те, що найвигідніше отримувати біогаз з відходів тваринництва та птахівництва.